

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Харківський національний університет внутрішніх справ

**Кафедра кримінального процесу, криміналістики та експертології
Факультет № 6**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Криміналістика»
обов'язкових компонент освітньої програми першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 081 Право (Правозастосування)

за темою: ТАКТИКА СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 7 від 30.08.2023 р.

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол № 7 від 25.08.2023 р.

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол № 7 від 29.08.2023 р.

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету Протокол № 6 від 21.08.2023 року № 7

Розробник:

Доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 кандидат юридичних наук, доцент Заяць Д.Д.

Рецензенти:

Голова Київського районного суду м. Харкова, доктор юридичних наук, доцент Шаренко С.Л.

Професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор Степанюк Р.Л.

План лекції

1. Поняття, сутність і види слідчого експерименту.
2. Загальна тактика проведення слідчого експерименту.
3. Фіксування ходу і результатів слідчого експерименту.

Література:

Основна:

Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / [А. Ф. Волобуєв, М. В. Даньшин, А. В. Іщенко та ін.] ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Маляррової ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2018. – 384 с. – ISBN 978-966-610-231-0 (Т. 1) :

http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6440/Kryminalistyka_Pidruchnyk_Tom%201_Kharkiv_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

ВСТУП

Варто нагадати, що старим КПК України була передбачена Ст.194 Відтворення обстановки і обставин події, яка об'єднувала в одному понятті дві різні за своєю сутністю та завданнями слідчі дії: *перевірку й уточнення показань на місці*, зміст якої полягає в співставленні (порівнянні) повідомлених раніше допитаною особою показань з фактичною обстановкою на місці події, та *слідчий експеримент*.

1. Поняття, сутність і види слідчого експерименту.

Слідчий експеримент – слідча (розшукова) дія, що проводиться слідчим або прокурором з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань.

Слідчий експеримент проводиться відповідно до правил ст. 240 КПК України

Юридичною підставою слідчого експерименту в житлі чи іншому володінні особи, здійснюється лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, або прокурора, яке розглядається в порядку, передбаченому цим Кодексом, для розгляду клопотань про проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи.

До учасників слідчого експерименту належать:

- 1) обов'язкові учасники слідчого експерименту:
  - особа, яка проводить слідчу дію;

- особа, чиї дії уточнюються або перевіряються (якщо участь цієї особи під час проведення дослідів є обов'язковою). До таких осіб можна віднести підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого. Так, у випадках проведення слідчого експерименту для перевірки можливостей конкретної особи чути або бачити у певних умовах, сприймати певну подію або явище, а також з метою визначення наявності у неї деяких спеціальних або професійних вмінь й навичок, участь такої особи в експерименті є обов'язковою. Якщо підозрюваний відмовляється брати участь у такому експерименті, його провадження унеможлиблюється. В інших експериментах дослідницькі дії можуть бути виконані спеціально запрошеними особами (статистами);

- не менше двох понять. За необхідності спостерігати за ходом та результатами експерименту одночасно у кількох місцях (наприклад, місце проведення пострілів і місце сприйняття звуків пострілів) у кожному з них має бути не менше двох понять. Тобто, залежно від кількості місць експериментальних дій, понять необхідно залучати у кількості 2, 4, 6 і т.п.;

2) до необов'язкових учасників слідчого експерименту можна віднести осіб, які залучаються для якісного проведення слідчої дії: для застосування науково-технічних засобів, охорони й спостереження, надання технічної та іншої допомоги під час проведення дослідів (статистів, спеціалістів, оперативних працівників, кінологів). За необхідності до експерименту можуть залучатися свідки й потерпілі. Питання про участь необов'язкових учасників слідчого експерименту слідчий вирішує самостійно, виходячи зі слідчої ситуації, що склалася під час досудового розслідування.

Проведення слідчого експерименту у нічний час (з 22 до 6 години) не допускається

У криміналістиці залежно від тих чи інших підстав виділяють такі **види слідчого експерименту**:

1. *Слідчий експеримент для перевірки можливості бачити у даних умовах.* Завдання такого експерименту іноді полягає у встановленні можливості не лише бачити, а й розрізняти деталі та особливості об'єктів у певних умовах.

Так, громадянка Е. подала заяву в прокуратуру про вимагання від неї хабара за влаштування на роботу. Начальник відділу кадрів вимагав від неї хабара через Ф. у сумі 3000 грн. У Е. виник сумнів, що Ф. діє від імені С., і вона попросила його підтвердити цей факт. Ф. заявив, що якщо Е. прийде увечері до його дому, крізь вікно вона зможе побачити у нього у гостях С. Е. прийшла до зазначеного місця і дійсно побачила С. Бажаючи викрити хабарництво, Е. звернулась до прокуратури. У процесі розслідування Ф. не заперечував своєї причетності до злочину, але заперечував факт перебування в нього С., вказуючи, що у таких умовах Е. не могла бачити обличчя людей, які знаходились у кімнаті. Слідчий провів слідчий експеримент, під час якого було встановлено, що Е. у даних умовах абсолютно чітко бачила всіх осіб, які сиділи за столом у квартирі Ф.

2. *Слідчий експеримент для перевірки можливості чути в конкретних умовах.* У деяких випадках при проведенні слідчого експерименту на відкритій місцевості важливо встановити силу та напрямок вітру в момент події злочину, а також наскільки суттєво ці чинники впливають на можливість почути.

3. *Слідчий експеримент для перевірки можливості проникнути крізь певний отвір та вийняти через нього ті чи інші предмети.* Таким експериментом повинна бути встановлена як об'єктивна можливість вчинення дій (проникнення, витягування), так і суб'єктивна здатність на це певної особи або осіб. Важливо з'ясувати, чи може предмет певної конфігурації та об'єму пройти крізь даний отвір, а також чи може вказана особа проникнути через виявлений пролом.

Так, у одному із кримінальному провадженні директор магазину стверджував, що викрадення великої кількості товарів було вчинено через напіввідчинене вікно, яке веде до підсобного приміщення магазину. При огляді слідчий дійсно виявив напіввідчинене вікно. При проведенні слідчого експерименту з метою перевірки можливості витягнення названих предметів всі спроби відчинити вікно виявилися марними. Вікно не змогли відчинити й після запрошення столяра, бо у зв'язку з осіданням стіни воно було перекошене. При такому його стані виявилось неможливим витягнути товари певних габаритів через утворений отвір.

4. *Слідчий експеримент для перевірки можливості вчинення якоїсь дії за певний проміжок часу.* При проведенні такого експерименту головним чинником є час, оскільки викликає сумнів не сам факт можливості вчинення певних дій, а час, протягом якого вони були вчинені.

5. *Слідчий експеримент для перевірки можливості настання певних наслідків даних дій (розгоряння, поламки та ін.).* Такі експерименти слід проводити у випадках, коли ці питання не вимагають експертного дослідження і застосування спеціальних знань.

6. *Слідчий експеримент для встановлення спеціальних та професійних навичок особи.* Такі експерименти рекомендують проводити тоді, коли обвинувачений або свідок стверджує, що він володіє можливістю виконати ту чи іншу роботу. У разі заперечення ним цього, проводити слідчий експеримент не рекомендується.

Цікаві випадки такого слідчого експерименту відомі практиці. Так, у кримінальному провадженні про розкрадання коштів при виконанні художньої реклами було встановлено, що бригадир художників включає до відомості на зарплату підставних осіб, які взагалі не вміють малювати. Отримані гроші підставні особи передавали бригадиру. Найбільші суми отримував родич бригадира Г. При допиті Г. стверджував, що він виконував вказані роботи. У процесі проведення слідчого експерименту Г. намагався зробити декілька штрихів, однак, переконавшись у своїй безпорадності, відмовився від подальшого заперечення фактів.

7. *Слідчий експеримент для встановлення, як саме відбулась подія.*

До прокуратури стали надходити заяви, що з пральні молочного комбінату прачки виносять топлене масло. Факт здавався малоймовірним. При перевірці були затримані прачки, які дійсно виносили масло. Під час обшуку у пральні було виявлено декілька кілограмів масла. У процесі розслідування прачки показали, що при пранні марлевих мішочків з-під сиру вода, пропущена крізь них, містила велику кількість масла, яке вони збирали. При проведенні слідчого експерименту з'ясувалось, що при обробці 1000 мішків залишається 11,5 кг масла.

Слідчий експеримент може бути проведений не в усіх випадках.
Неприпустимо проведення експериментів, які:

- 1) принижують гідність людини;
- 2) загрожують життю або здоров'ю учасників експерименту або інших осіб;
- 3) загрожують майну або можуть призвести до значних матеріальних збитків.

2. Загальна тактика проведення слідчого експерименту.

З урахуванням тактичних завдань, що вирішуються в ході слідчого експерименту, розрізняють три послідовно змінюючи стадії цієї слідчої дії:

- підготовка до проведення слідчого експерименту (підготовча);
- безпосереднє проведення експерименту (робоча);
- фіксація ходу та результатів експериментальних дій (заклучна).

І Підготовча стадія умовно поділяється на два етапи:

а) заходи до прибуття на місце проведення слідчого експерименту,

1) *Вивчити матеріали кримінального провадження. Визначити необхідності проведення слідчого експерименту та його мети, тобто чітко визначити коло обставин, що підлягатимуть перевірці;* (нагадаємо, що ними, як правило, є обставини, які викликають сумнів у можливості здійснення певних дій або можливості існування якої-небудь події чи явища в певних умовах і певним чином);

2) *Провести допит особи, (за необхідності додатковий) для максимально повного встановлення картини події. У ході допиту максимально детально з'ясовується:*

- Особливості обстановки, у якій сталося розслідувана подія (розташування предметів, шлях руху та інше);
- Дії, вчинені допитуваним, їх послідовність;
- Умови, при яких відбулися події (відстань, природа і ступінь освітлення, швидкість руху транспортного засобу та інше);
- Які звуки (мови) чув або які події бачив допитуваний.

При допиті обвинуваченого і підозрюваного необхідно отримати згоду на участь їх у слідчому експерименті.

3) *Вибрати час, місце та умови проведення слідчого експерименту, які повинні відповідати тим умовам, коли сталося розслідувана подія. Умови експерименту максимально наближаються до події (підбирається той же вид і*

ступінь освітлення, погодні умови, шумові перешкоди та ін.).

4) *Визначити зміст і спосіб проведення дослідів, тобто скласти план експерименту з урахуванням усіх можливих варіантів дослідів, їх послідовності, часу виконання та ін..*

5) *За необхідності провести реконструкцію місця події, тобто відновити первісний стан будь-якого об'єкта, умов проведення дослідів, ситуацій, виготовлення макета;*

Реконструкція - відтворення, відновлення матеріальної обстановки або предметів за раніше відомою інформацією. Джерелами інформації для реконструкції є люди (свідки, потерпілі, обвинувачені), а також речі (різні матеріальні сліди, що відобразили подію злочину).

6) *Намітити коло учасників:*

- Запрошуються не менше двох понятих, а при проведенні експерименту одночасно в декількох місцях, в кожному з них повинно бути не менше двох понятих;

- Перекладач, педагог, захисник та інше;

- Обвинувачений, підозрюваний, потерпілий, свідок, коли мета експерименту без них досягти неможливо або у разі перевірки їх раніше даних показань;

- Фахівець: криміналіст, судовий медик, баліст та інші.

7) *Підібрати необхідні технічні засоби фіксації (фото-відеоапаратура); підбираються та замінюються речові докази предмети; замість потерпілого використовується манекен; замість знаряддя злочину - макет; готується інструмент в припущенні про проведення розкопок, засоби вимірювання відстані, ваги та інше.*

8) *Вжити заходи щодо забезпечення охорони обвинуваченого, який знаходиться під вартою, якщо він є учасником слідчої (розшукової) дії.*

9) *При необхідності проведення слідчого експерименту в житлі чи іншому володінні особи, звертається до слідчого судді з відповідним клопотанням, про ухвалу його проведення.*

До проведення слідчого експерименту в приміщеннях або на території підприємств, організацій чи установ, а так само на об'єктах приватної власності громадян, слідчому рекомендується узгодити це питання з відповідними керівниками цих установ або приватними власниками.

б) заходи по прибуттю на місце слідчого експерименту.

1) *Перевірити понятих, та переконатися в тім, що вони задовольняють вимоги, які ставляться до понятих (за необхідністю забезпечити присутність представника підприємства, організації чи установи, на території якої провадитиметься експеримент);*

2) *Видалити з місця експерименту всіх сторонніх осіб (тих, які не беруть безпосередньої участі в ньому чи охороні місця експерименту);*

3) *Організувати охорону місця проведення слідчого експерименту та вжити заходів щодо безпеки його учасників;*

4) *Шляхом загального огляду місця проведення слідчого експерименту визначити наявність чи відсутність змін в обстановці після її попередньої*

реконструкції та за необхідності здійснити нову реконструкцію;

5) Роз'яснити учасникам слідчого експерименту їхні права та обов'язки, мету і порядок здійснення експериментальних випробувань, а також характер участі в них кожного з учасників.

Після виконання перерахованих вище дій підготовчого характеру слідчий пропонує всім учасникам експерименту зайняти свої місця та, залежно від поставлених завдань, виду і змісту випробувань, приступає до робочого етапу слідчого експерименту.

II робоча стадія слідчого експерименту:

1) Попередньо оглянути місце дослідницьких дій, організувати охорону місця проведення слідчого експерименту та гарантувати безпеку його учасникам;

2) Видалити з місця проведення слідчої дії усіх сторонніх осіб, які не мають прямого відношення до експерименту;

3) Перевірити відповідність (схожість) умов слідчого експерименту з тими, у яких відбувалася подія, що підлягає перевірці, за необхідності провести нову реконструкцію обстановки;

4) Роз'яснити усім учасникам слідчого експерименту їхні права та обов'язки;

5) Визначити засоби фіксації слідчої дії та порядок проведення експерименту;

6) за командою слідчого розпочинаються відповідні дії;

7) слідчий під час дослідів спостерігає, робить нотатки для складання протоколу, здійснюється фіксація технічними засобами (фотозйомка).

Тактичними прийомами слідчого експерименту є:

1) *Слідчий експеримент слід проводити в умовах і обстановці, максимально наближених до тих, в яких відбулася подія. З цією метою при відтворенні обстановки використовуються протокол місця події, фотознімки, креслення, показання свідків і обвинувачених, це означає, що:*

* коли факт, який перевіряють, тісно пов'язаний із місцем реальної події або з умовами цього місця, то слідчий експеримент необхідно проводити саме на тому місці, де відбулася подія, яку перевіряють (наприклад, можливість добре бачити людину в приміщенні квартири на другому поверсі з вікна певної квартири на восьмому поверсі розташованого поблизу будинку);

* експеримент має проводитися саме в той час, коли і відбулася подія, яку перевіряють, із метою створення аналогічних умов чутності (особливо в місті), видимості, що забезпечує об'єктивність результатів експерименту;

* для проведення слідчого експерименту слід використовувати ті самі знаряддя і засоби, які застосовувалися під час події злочину, або однорідні предмети і знаряддя (лише якщо їх використання є небезпечним, мають бути використані їх макети, аналогічні за розміром та формою).

Поняття «однорідні знаряддя та засоби (предмети)» означає, що вони повинні мати зовнішню форму і розміри, що збігаються або схожі на предмет, використовуваний у події злочину. Відбиття певних фізичних ознак предмета в натуральній моделі залежить від мети експерименту і властивостей оригінального об'єкта. Так, для встановлення можливості вилучення конкретного предмета через отвір у стіні не має значення, із якого матеріалу буде виготовлено модель стіни. Важливо, щоб отвір мав натуральний розмір і повторював форму предмета. Для дослідів із трупом людини досить використовувати звичайний манекен, але коли перевіряється, наприклад, можливість переміщення трупа певною особою, то вага манекена повинна відповідати вазі конкретної людини. З цією метою при плануванні експерименту використовують дані з протоколів огляду місця події, допитів свідків, потерпілих, підозрюваних, фотознімки, креслення, вдаються по допомогу спеціаліста тощо.

2. *Неприпустимим у слідчому експерименті є здійснення перевірочних дій, які принижують честь і гідність або загрожують безпеці учасників слідчої (розшукової) дії* (наприклад, чи міг потерпілий упродовж декількох днів пробути зв'язаним у приміщенні з низькою температурою (-10 градусів), без води та їжі; чи міг підозрюваний за дві години перенести з пункту А до пункту Б певний важкий предмет). Такі обставини з'ясовують переважним чином шляхом проведення експертиз або інших слідчих (розшукових) дій.

3. *Використання попередньої реконструкції є тактичним прийомом проведення саме слідчого експерименту.*

4. *Для здійснення дослідів слід планувати лише статистів - у жодному разі дії не потрібно здійснювати слідчий або поняті. Якщо проведення пов'язано з особистими суб'єктивними або професійними навичками та якостями певної особи, її присутність та участь у цій слідчій (розшуковій) дії є обов'язковою. Для з'ясування ролі індивідуальних психофізіологічних особливостей після здійснення першого експериментальної дії доцільною може бути заміна такого виконавця на статиста, наділеного близькими або протилежними якостями.*

5. *Важливу роль у здійсненні цієї слідчої (розшукової) дії може бути відведено помічнику слідчого. Як помічників можна запросити іншого слідчого, оперативного працівника. Необхідність у помічниках виникає тоді, коли через специфіку обставин, що перевіряються, є потреба в поділі учасників експерименту на групи, розташовані в різних місцях. Наприклад, під час експерименту, що проводиться з метою перевірки чутності, його учасників поділяють на дві групи, одна з яких відтворює звуки (нею керує помічник слідчого), а інша фіксує чутність (сам слідчий).*

6. *Виходячи зі специфіки обставин, що перевіряються шляхом експерименту, бажаним є використання спеціальних знань - використання під час слідчої (розшукової) дії допомоги спеціаліста, котрий допоможе слідчому розібратися в природі та обставинах події, що перевіряють, підготувати і провести дослід, всебічно і точно зафіксувати й оцінити результати експерименту. Це також вимагає підготовку відповідних*

технічних засобів, використовуваних у перебігу слідчого експерименту й фіксації його результатів. Участь фахівців забезпечує повний облік умов події, що вивчається, більш точне їх відтворення, деталізацію дослідів, безпеку осіб, що беруть участь, і правильне використання термінології при складанні протоколу експерименту.

7. *Безпосередніх учасників відтворюваної події слідчий повинен розташувати саме так, як вони про це повідомили, а понятих у місці проведення дослідів розташувати в точки найкращого спостереження події.*

8. *Проведення експерименту поетапно.* Це дозволяє усім його учасникам вивчити послідовність проведення, наочно переконатися в настанні визначених результатів, одержати цільне і правильне уявлення про експеримент у цілому. Зрозуміло, поділ на стадії (етапи) слідчого експерименту можливий тільки в тих ситуаціях, коли це не впливає на загальний темп його проведення. Стадійність експерименту фіксується на кожному його етапі як документально, так і наочно (фото, відео). Якщо ж за умовами експерименту стадії не можливо виділити, то слідчий може заздалегідь запропонувати учасникам експерименту звернути увагу на визначені вузлові точки експерименту, що дозволяють зафіксувати головні моменти процесу (проміжні результати, перехід однієї стадії в іншу, зміна характеру дії).

9. *Повторення дослідів декілька разів у одних і тих же умовах або зі зміненням умов (окремих умов: відстані, швидкості руху тощо) дозволяє виключити випадковість отриманого результату та з'ясувати можливість настання певних фактів у реальній дійсності.* Повторення дослідів у одних умовах відбувається тоді, коли на результати експерименту можуть чинити вплив різні не враховані випадкові чинники. Наприклад, під час експерименту на чутність віддалені вигуки про допомогу можуть бути віднесені вбік поривом вітру, шумом моря або заглушені криками птахів; у інших випадках за звук пострілу можна прийняти який-небудь інший звук (падаючого предмета, звук автомобільного мотору тощо). В практиці вважається, що достовірним може бути визнаний тільки стійкий результат, тобто отриманий після неодноразового повторення дослідів.

Інакше значення має повторення дослідів у спеціально змінених умовах. Мета такого змінення полягає у встановленні умов, за яких могла відбутися подія. Наприклад, під час перевірки можливості бачити на певній відстані досліди повинні здійснюватися на різній відстані, від найвіддаленішої до найближчої. У разі отримання позитивного результату експерименту його можна повторити з погіршенням умов, якщо таке погіршення могло статися насправді. У разі негативного результату експерименту його необхідно повторити в більш сприятливих умовах, якщо таке могло бути. Наприклад, водій автомобіля, котрий здійснив наїзд на пішохода, стверджував, що побачив того на узбіччі дороги в останній момент зіткнення, оскільки в цьому місці є незначний поворот дороги, у зв'язку з чим у момент повороту він, вірогідно, був засліплений фарами зустрічного автомобіля. Проведенням першого досліду під час слідчого експерименту

було встановлено, що водія такого зросту в автомобілі такої ж марки на названому повороті дороги осліпити фарами зустрічного руху неможливо. Але в результаті проведення інших дослідів у процесі експерименту без використання зустрічних автомобілів було встановлено: якщо пішохід середнього зросту перебуває на відстані 10 метрів від автомобіля на цій ділянці дорозі, для водія протягом 8 метрів він закритий крайньою лівою стійкою лобового скла. Отже, водій побачив пішохода за 2 метри до зіткнення, вже не маючи можливості вчасно зупинити транспортний засіб.

10. *Якщо обвинувачений, який бере участь у слідчому експерименті, заявляє клопотання щодо проведення того або іншого дослідів, таке клопотання рекомендовано задовольняти.*

11. *Якщо слідчий після заяви особи, чий показання повинні були перевірятися, про їхню хибність вирішить не проводити експеримент, складається протокол слідчого експерименту. У ньому варто зазначити, у чому полягало підготування до здійснення експерименту, хто входив у коло його учасників, які дії намічалось перевірити, у яких умовах, чому експеримент вирішено не проводити. Протокол підписується всіма особами, що повинні були брати участь у проведенні слідчої (розшукової) дії.*

12. *Коли відомості, що перевіряються, спростовані дослідним шляхом, особу, що повідомила їх, допитують відразу після експерименту.*

Під його безпосереднім враженням така особа може повідомити слідчому про причини дачі ним помилкових показань і розповісти, що вона дійсно вчинила або які дії спостерігала.

III заключна стадія.

Закінченням обшуку є фіксація ходу і результатів цієї слідчої (розшукової) дії. В комплекс цих дій входять:

- а) складання протоколу слідчого експерименту;
- б) фотографування місця слідчого експерименту;
- в) складання планів і схем, виготовлення графічних зображень;
- г) доцільно застосовувати відео зйомку.

3. Фіксування ходу і результатів слідчого експерименту.

Вступна частина містить:

- місце і час проведення слідчого експерименту;
- час його початку і закінчення;
- посаду, звання і прізвище того, хто складав протокол, номер кримінального провадження, всіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання);
- інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії, умови;

- ціль експерименту (якщо перевіряються чийсь показання, то вказують їхній зміст, лист кримінального провадження);
- відомості про роз'яснення учасникам експерименту їхніх прав і обов'язків;
- дані, що учасники попереджені про неприпустимість розголошення результатів експерименту.

В описовій частині містяться відомості про те:

- яким чином був підготовлений експеримент;
- які обставини відтворювалися (якщо мова йде про метеоумови, то робиться посилання на довідку метеослужби, що прикладається до протоколу);
- які підготовчі дії (підготовлені манекени, муляжі, моделі);
- дії при реконструкції обстановки;
- приводяться відомості про використання речовинних доказів або інших предметів;
- дані про розподіл обов'язків між учасниками експерименту, засобах зв'язку, застосованих при експерименті, розташуванні осіб і використаних предметів;
- описується зміст, послідовність і повторювальність дослідних дій, хто їх виконував, за яких умов, у чому виражалася зміна умов і дій, докладний опис кожного досліду й отриманого результату.

У заключній частині зазначаються:

- перелік схем, планів, графіків, фотознімків та відеофрагментів, виконаних під час експерименту;
- відмітка про ознайомлення з протоколом усіх учасників слідчої дії;
- заяви та зауваження учасників слідчої дії (якщо вони були зроблені);
- засвідчувальні підписи усіх учасників слідчого експерименту.

Фіксацію ходу і результатів слідчого експерименту крім протоколювання варто доповнити проведенням відеозапису, тому що в даному випадку важливе значення має фіксація динаміки цієї слідчої (розшукової) дії. Матеріали відеозапису оформлюються відповідним додатком до протоколу. Вони наочно і достовірно відображають зміст і результати цієї слідчої (розшукової) дії і тому забезпечують її інформативність.

Відеозапис особливо необхідний у тих випадках:

- коли слідчий експеримент проводиться у присутності обвинуваченого чи інших зацікавлених у його результаті осіб, які надалі можуть спробувати оскаржити отримані результати в суді (наявність матеріалів відеозапису дозволить суду об'єктивно оцінити умови проведення експерименту та його результати);

- якщо після проведення слідчого експерименту відтворена обстановка події буде змінена і відновити її неможливо (маючи такі відомості, слідчий повинен провести експеримент серед першочергових слідчих дій);

- за наявності підстав вважати, що особа, за участю якої проводиться експеримент, може надалі відмовитися від виконання намічених слідчим дій або змінити показання;

- коли дані про умови проведення експерименту та його результати будуть використані при проведенні експертиз;

- коли є обґрунтовані підстави вважати, що учасник процесу, чий показання перевіряються або уточнюються під час слідчого експерименту, не зможе з'явитися до суду.

Значення відеозапису для слідчого експерименту полягає в тому, що він допомагає:

- зафіксувати, збігаються чи ні попередні показання особи з обстановкою на місці події і самою подією;

- виявити нові докази;

- усунути протиріччя в показаннях особи, конкретизувати їх;

- установити причини й умови вчинення злочину та ін.

З метою ефективного використання відеозапису під час проведення слідчого експерименту слідчому доцільно:

а) підготувати план відеозапису і намітити характерні моменти й опорні пункти, які необхідно зафіксувати, тобто скласти майбутній сценарій відеозапису;

б) запросити спеціаліста, роз'яснити йому цілі майбутньої слідчої (розшукової) дії та використання відеозапису, узгодити план дій.

Слідчий разом із спеціалістом намічає прийоми зйомки, масштаби зображення об'єктів, орієнтовні точки розташування. Він ставить перед спеціалістом загальну задачу, роз'ясняє конкретні цілі, що передбачається досягти за допомогою відеозапису, знайомить з матеріалами кримінального провадження, що безпосередньо відносяться до даної слідчої (розшукової) дії, щоб повно й об'єктивно відобразити її хід при відтворенні відеозапису. На жаль, найчастіше слідчі обмежуються лише стислою консультацією із спеціалістом до початку слідчого експерименту. Це призводить до того, що зроблені без належної підготовки записи, не відображають усієї події в цілому і складаються, зазвичай, з розрізнених і непослідовних епізодів, при цьому фіксується багато несуттєвої для кримінального провадження інформації.

Перед початком відеозапису ведеться звичайний протокол слідчої (розшукової) дії. Тому відеозапис також повинен складатися умовно з трьох частин – вступної, основної і заключної, що відбивають чотири моменти зйомки:

а) місця початку слідчої (розшукової) дії й представлення учасників;

б) маршруту прямування учасників до місця, зазначеного особою, що

перевіряється;

в) безпосереднього місця події, що сталася;

г) моменту посвідчення повноти і достовірності фіксації ходу слідчої (розшукової) дії його учасниками.

Вступну частину відеозапису доцільно починати з того, що слідчий у кадрі повідомляє свою посаду і прізвище, число, час, місце початку проведення відеозапису, в якому кримінальному провадженні і якій слідчій (розшуковій) дії провадиться, і з ким. Далі називається кожний з учасників, яких послідовно знімають крупним планом. Сповідьється, що буде використовуватися відеозапис на відеокамеру, певної марки, з певним типом накопичувача інформації та режимом роботи; роз'яснюються їхні права й обов'язки; указується транспортний засіб, на якому вони будуть пересуватися і прізвище водія; особі, показання якої перевіряються слідчий пропонує назвати місце, адресу, куди потрібно прямувати і маршрут руху. Після цього учасники сідають у машину. Подібний порядок запису сприяє тому, що учасники перегляду відеозапису одержують наочне уявлення про всіх учасників слідчої (розшукової) дії. Вступну частину не можна затягувати, потрібно провести її чітко і коротко.

Основна частина відеозапису. При зйомці маршруту руху достатньо обмежитися лише основними його етапами й орієнтирами – найбільш примітними об'єктами (будинки, магазин, кіоск, дорожній показник та ін.), раніше зазначеними особою у своїх показаннях. Маршрут може фіксуватися цілком, якщо це має значення для кримінального провадження. При пересуванні необхідно, щоби особа, показання якої перевіряються, знаходилася попереду, за ним – слідчий, далі – поняті й інші учасники. Спеціаліст проводить зйомку, знаходячись паралельно прямуюванню учасників, але не випереджаючи їх. Інакше порушуються правила проведення слідчого експерименту, знижується доказове значення одержаних результатів. Допускаються короткочасні перерви відеозапису для зміни точки зйомки, при цьому слідчий повідомляє час його призупинення і поновлення.

Зйомка безпосередньо на місці слідчого експерименту включає фіксацію, як його самого з навколишнім середовищем, так і дій, які вчиняються особою, показання якої перевіряються. Важливо запам'ятати орієнтири, що найбільше точно визначали б таке місце: найменування визначеного пункту, вулиці, номер будинку, квартири та ін. При виявленні там предметів або їхніх частин, слідів злочину, що надалі будуть мати значення речових доказів, рекомендується зафіксувати їх, звертаючи особливу увагу на характерні ознаки і розташування. Дії особи, що перевіряється повинні бути зафіксовані послідовно, тому що це дозволяє відновити, зіставити і зрозуміти зміст його вчинків у ході події, що сталася. Бажано повно зафіксувати основні моменти такої події.

Заклучна частина відеозапису відбиває перегляд відеозапису учасниками слідчої (розшукової) дії. При цьому доцільно, щоб в останніх кадрах був зафіксований момент, коли слідчий з'ясовує, чи відповідає зміст відтвореного запису ходу і результатам слідчої (розшукової) дії. Відеозапис

закінчується відповідями на поставлене слідчим питання про посвідчення факту фіксації і повідомленням про закінчення слідчого експерименту. Після цього він приступає до складання відповідного протоколу.

Фіксація процесу відтворення окремих дій особи, показання якої перевіряються, її поведінка та поведінка інших учасників, служить засобом попередження можливої відмови особи від своїх пояснень і свідчить, що до неї не застосовували незаконних прийомів.

Оцінка результатів слідчого експерименту

В теорії слідчого експерименту питання про оцінку його результатів займає особливе місце. Пов'язано це насамперед з проблемним характером деяких висновків про достовірність одержуваних результатів. У зв'язку з цим, приступаючи до оцінки результатів, слідчий повинен ще раз переконатися в правильності прийнятого рішення, поставлених цілей і способів їх реалізації. Кожен досвід повинен бути проаналізований з точки зору дотримання умов його проведення та ступеня їх відповідності існували в реальності. Всі допущені в умовах проведення дослідів відхилення повинні бути досліджені на предмет їх суттєвості і ступеня впливу на результат.

Про вірогідності результатів слідчого експерименту можна говорити у разі, коли всі виконані досліді привели до одного і того ж результату. Ця обставина свідчить про те, що отримані результати не випадкові і їм можна довіряти.

Прийнято вважати, що результати дослідів можуть бути позитивними або негативними. Позитивний результат має місце в ситуації, коли в ході дослідів встановлюється можливість здійснення якої-небудь дії, існування факту або настання події. Наприклад, при проведенні дослідів людина певної комплекції пролазить у квартиру певних розмірів. Разом з тим позитивний результат дослідів в цілому дозволяє зробити лише вірогідний висновок про можливість існування явища, факту або вчинення дії в реальності. Пролізти через квартиру можна, але це ще не означає, що подія відбувалася таким чином в реальності. Доведення факту існування в реальності і причетності до нього конкретної особи вимагає проведення подальшого розслідування і дослідження доказів у сукупності.

Негативний результат дослідів має місце у випадках, коли в процесі їх проведення встановлюється неможливість здійснення будь-яких дій, що існування факту або настання події. Ці результати, як правило, дозволяють зробити категоричний висновок про те, що дії не проводилися і подія не наставало. Якщо, наприклад, в ході дослідів встановлено, що при певних умовах об'єкт не можна побачити, то це означає, що в реальності його також не могли побачити. Однак і у випадках отримання в ході досвіду негативних результатів, остаточні оціночні висновки слід робити дуже обережно. Насамперед, необхідно ще раз ретельно проаналізувати результати, щоб виключити вплив на них випадкових факторів, а також втручання зацікавлених осіб (наприклад, підозрюваного, який є виконавцем дослідів).

Якщо ж результати дослідів не відрізняються стабільністю, одна частина дослідів призводить до одного результату, інша - іншого, то в цілому

результати експерименту слід визнати недостовірними, і використовувати їх в процесі доказування не можна.

У будь-якому випадку результати слідчого експерименту потрібно оцінювати лише після проведення ретельного аналізу правильності прийнятого рішення, поставлених цілей, характеру досліджуваних обставин і досвіду кожного окремо.